

Подальше вдосконалення норми про кримінальну відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції має здійснюватись з урахуванням вироблених доктринами підходів щодо позбавлення цього діяння статусу злочину у сфері господарської діяльності і запровадження шляхом конструювання кваліфікованих складів злочинів диференціації кримінальної відповідальності за скоєне залежно від тяжкості суспільно небезпечних наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О.О. Дудоров. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.
2. Готін О.М. Кримінальна відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки (проблеми теорії та практики): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.М. Готін. – Луганськ, 2003. – 214 с.
3. Хавронюк М.І. Право споживачів на безпечність продукції: кримінально-правове забезпечення: монографія / М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2011. – 324 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – К.: Юридична думка, 2012. – 1322 с.
5. Одинцова Т.В. До питання про кримінальну відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісних продуктів харчування / Т.В. Одинцова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20-21 травня 2011 р. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 356-360.
6. Цюра А. Проблеми встановлення суб'єкта злочину «випуск або реалізація недоброякісної продукції» / А. Цюра // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2011 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 318-319.
7. Шепелева Н.В. До питання про диференціацію кримінальної відповідальності за виготовлення або реалізацію (збут) недоброякісної продукції / Н.В. Шепелева // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності: Матеріали наук.-практ. семінару. Харків, 9 листопада 2004 р. / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 73-76.

УДК 343.01(477)

ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ДЕТЕРМІНАЦІЯ

Тимчук О.Л., к.ю.н., доцент

Інститут управління і права

Запорізького національного технічного університету

У статті аналізуються сучасний стан, структура та динаміка злочинності в Україні. Досліджено проблеми детермінант злочинності в основних сферах суспільного життя (економічна, політична, правова, соціокультурна). Особлива увага приділена питанням географії злочинності, зокрема, специфіці відмінностей в її рівні та структурі між різними історичними регіонами України.

Ключові слова: злочинність, причини злочинності, географії злочинності, детермінація, соціокультурний регіоналізм, Україна.

Тимчук А.Л. ПРЕСТУПНОСТЬ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ДЕТЕРМИНАЦИЯ // Институт управления и права Запорожского национального технического университета, Украина

В статье анализируются современное состояние, структура и динамика преступности в Украине. Исследованы проблемы детерминант преступности в основных сферах общественной жизни

(экономическая, политическая, правовая, социокультурная). Особое внимание уделено вопросам географии преступности и специфике различий в ее уровне и структуре между различными историческими регионами Украины.

Ключевые слова: преступность, причины преступности, географии преступности, детерминация, социокультурный регионализм, Украина.

Timchuk A.L. CRIME IN UKRAINE: CURRENT STATUS, TRENDS, DETERMINATION / Institute of management and right Zaporizhzhya national technical university, Ukraine

The paper analyzes the current state of the structure and dynamics of crime in Ukraine. The problems of the determinants of crime in key areas of public life (economic, political, legal, socio-cultural). Attention is paid to the geography of crime, in particular, the specific differences in its level and structure between different historical regions of Ukraine.

Key words: crime, the causes of crime, the geography of crime, determination, social and cultural regionalism, Ukraine.

Центральним поняттям кримінології є злочинність як складний соціальний феномен. Вивчення проблем її детермінації, а також сучасний стан злочинності в нашій державі є актуальним завданням кримінологічної науки. Різні аспекти злочинності в Україні вивчали чимало вітчизняних науковців, зокрема, В. Батиргарєєва, В. Дрьомін, В. Голіна, С. Денисов, О. Джужа, І. Даньшин, А. Закалюк, О. Кальман, І. Медицький, О. Кулик, В. Туляков, О. Фролова. Водночас в українській науці бракує досліджень, присвячених загальній характеристиці стану злочинності в нашій державі, її географії, проблемам детермінації, хоча наукове та прикладне значення такого аналізу для розвитку вітчизняної кримінології очевидне. У цьому зв'язку завданнями статті є аналіз загального стану, рівня, структури і динаміки злочинності в Україні та в окремих регіонах, спроба виявлення її детермінант з метою встановлення відповідних тенденцій.

Українським реаліям властивий вплив практично всіх детермінант, які обумовлюють злочинність в державах перехідного типу та деяких країнах „третього світу”. У цьому сенсі в Україні діють ті ж криміногенні детермінанти, що і в більшості пострадянських країн та державах Центрально-Східної Європи з урахуванням вітчизняних економічних, політичних та соціокультурних реалій. Водночас видається можливим виділення особливостей дії цих причин, а також деяких специфічних криміногенних факторів в Україні. Глибинні причини злочинності в нашій державі полягають в особливостях процесів, які відбуваються в усіх сферах українського суспільства і, в першу чергу, в ціннісно-нормативній. Йдеться передусім про девальвацію моралі, заснованої на загальнолюдських цінностях, крах колективістських соціалістичних цінностей радянської епохи, розрив між проголошеними владою деклараціями та повсякденною реальністю кризового суспільства, яка надзвичайно далека від високих етичних ідеалів (цинізм, аморалізм, гонитва за прибутками за будь-яку ціну, фантастичне збагачення нуворишів, безкарність зловживань політичної еліти та чиновників тощо). Криміногенне значення має також панування примітивних зразків „масової культури” (передусім на телебаченні), основними цінностями яких є крайній індивідуалізм, культ „розкішного життя”, жорстокість, розпущена сексуальна поведінка, всеохоплююче споживацтво. Надзвичайно негативний вплив має і кримінальна субкультура (особливо молодіжна), якій належить виключна роль у відтворенні злочинності.

В українській кримінології (слідом за російською) поширений соціально-психологічний підхід, згідно з яким причиною злочинності є деформована суспільна психологія, що виступає каталізатором впливу на злочинність інших криміногенних факторів [1, 51-52; 2, 195-198]. Не дискутуючи і не вдаючись в деталі зазначимо, що такий підхід є обмеженим, зазнаючи критики [3, 155]. Доволі корисною при поясненні причин злочинності в нашій державі може бути теорія аномії, яка була обґрунтована французьким вченим Е. Дюркгеймом, а пізніше розвинута американським соціологом Р. Мертоном, який зробив акцент на конфлікті пануючих в суспільстві цінностей та легальних засобів їх досягнення [4, 243-322]. Загалом аномія означає такий стан суспільства, при якому відбувається руйнація базових елементів культури, в першу чергу, ціннісних орієнтирів та етичних норм, особливо за обставин, коли старі вже вичерпали себе, а нові ще не з'явилися або не отримали загального визнання. В умовах аномії неминучим є масове поширення різних форм соціальної патології, включаючи стрімке зростання злочинності [5, 116-120]. В. Дрьомін підкреслює, що в умовах, коли держава свідомо відмежовується від вирішення соціальних проблем, „безнормність” і девіантність стають типовим фактором. Такий соціум продукує прискорену криміналізацію всіх сфер суспільного життя [6, 17]. Хоча, за даними соціологічних досліджень, за останні два-три роки в Україні

спостерігаються певні позитивні тенденції, зокрема, дещо знизився загальний рівень аномійної деморалізованості населення, стало менше тих, у кого вона досягає критичної межі, з однієї п'ятої до третини зросла кількість тих, хто здатен протистояти деморалізуючому впливу аномії, але все ж наявна соціальна дезорганізація сучасного українського суспільства є високою і не може не продукувати злочинність [7, 8]. Нових цінностей, які б прийшли на зміну колективістській соціалістичній ідеології епохи СРСР, українське суспільство так і не виробило. Саме цими фактами пояснюється й дуже високий рівень в нашій державі такого яскравого прояву аномії, як самогубства – 19,8 на 100 тис. жителів у 2010 р. (у 2009 р. – 21,1). На основі наявних порівняльних даних за цим показником Україна посідає 12-13 місце у світі [8].

Реалії України 90 рр. XX ст., такі як масове зубожіння населення, втрата заощаджень в Ощадбанку СРСР, злочинна приватизація, зрощування бізнесу, криміналітету та влади в умовах олігархічного напівавторитарного режиму Л.Кучми створили надзвичайно сприятливе підґрунтя для зростання злочинності в усіх її формах та проявах [9, 11]. Наслідком цих процесів, а також невдалого проведення економічних реформ стало стрімке зростання кількості безробітних, поширення алкоголізму та наркоманії, безпритульність (включаючи дітей і підлітків), тривалі не виплати заробітної плати. Наслідком такого економічного курсу стало також зростання кількості маргіналів, які в будь-якій державі складають соціальну базу злочинності. Сприяє злочинності також надмірне споживання населенням алкоголю (за даними ВООЗ – 15,6 літрів на особу за рік). За цим показником Україна посідає 5 місце у світі [10].

Соціальна дійсність сучасного українського суспільства також генерує злочинність. Йдеться як про бідність, так і – передусім – про несправедливість у розподілі доходів серед різних верств населення. За даними останніх соціологічних досліджень, 47,5% жителів України відносять себе до категорії бідних, хоча за офіційними даними таких людей значно менше. Так, за національною межею бідності – так звана відносна бідність (дохід на 25% менший середнього по країні доходу) – мешкають 27% населення (2010 р.). В умовах абсолютної бідності, тобто з доходом на день менше 2 дол. США, – лише 4,5% (за іншими даними – менше 2 %) [11, 143; 12; 13]. Для порівняння, в таких умовах мешкають: в КНР – 36%, в Індії – 54%, Узбекистані – 77%, на Мадагаскарі – 90%. Середньомісячна зарплата в Україні за 2011 р. склала 2 633 грн. (близько 330 дол. США) [14]. Для порівняння зазначимо, що в сусідній Польщі цей показник складає більше 1 160 доларів. Реальна заробітна плата в Україні в період 2000-2008 рр. (до світової фінансово-економічної кризи) зросла лише у 3,4 рази [15, 27]. Звичайно, у більшості держав Азії та Африки і в багатьох країнах Латинської Америки середня зарплата набагато менша, ніж в Україні (як правило, не більше 100-150 доларів), але громадяни нашої держави при оцінці рівня свого матеріального благополуччя орієнтуються саме на держави ЄС, а не на країни „третього світу”. Викликає занепокоєння поглиблення соціальної нерівності в державі, яке вимірюється за допомогою двох основних індикаторів – децильного коефіцієнту (характеризує різницю в розподілі доходів між 10% найбідніших та 10% найзаможніших верств населення) та індексу Джині (сумарний показник ступеня соціального розшарування за рівнем річного доходу між усіма верствами суспільства; при розрахунку у відсотках він називається коефіцієнт Джині). При цьому офіційно ці показники в Україні доволі низькі: коефіцієнт Джині – 28% (дані Світового Банку; дані ЦРУ – 27,5), а децильний коефіцієнт – 6 [12; 16]. Проте за неофіційними експертними даними, які враховують надприбутки правлячої верхівки та олігархів, децильний коефіцієнт складає 40-60, що ставить Україну поряд з окремими державами Латинської Америки (Болівія, Бразилія, Гондурас) та Африки (ПАР, Ботсвана). Натомість у Скандинавських державах, Японії або Чехії цей показник складає всього 3-4. У світовій практиці вважається, що у випадку, коли децильний коефіцієнт перевищує 10, в країні створюється небезпечна соціальна ситуація. За роки незалежності в Україні поступово сформувалася так звана „культура нерівності”, яка характеризується низьким рівнем соціальної єдності суспільства, високою недовірою людей один до одного та підвищеними показниками агресивності. Експерти підкреслюють, що в суспільстві поширені утриманські настрої та явно завищені бажання. Зокрема, своїм становищем у суспільстві не задоволені майже 47% населення (2008 р.). Наслідком завищених стандартів життя, насамперед матеріальних, більше ніж половини населення є і той факт, що рівень суб'єктивної бідності майже вдвічі перевищує її розрахунок за об'єктивними критеріями [17, 8-9]. Таким чином, вирішальне криміногенне значення в нашій державі має все ж не бідність як така, а її сприйняття людьми в широкому

соціокультурному контексті: порівняння зі становищем інших категорій населення, іноземними державами, ідеологія споживання, тобто в кінцевому рахунку саме суб'єктивні чинники. Про вирішальну роль соціокультурних детермінант злочинності свідчить, окрім іншого, і той факт, що в багатьох державах світу з низьким або дуже рівнем життя (Ємен, Камбоджа, Непал, Індія, М'янма, Філіппіни тощо) криміногенна ситуація значно краща, ніж в Україні [18]. Тому досить поширені твердження про злиденність населення України як основну причину злочинності ґрунтуються на спрощеному економічному детермінізмі і є суттєвим перебільшенням.

У політико-правовій сфері надзвичайно криміногенним чинником є корупція, її своєрідна „епідемія” в нашій державі (вислів Координатора системи ООН в Україні Ф. О’Доннелла). Достатньо сказати, що за даними авторитетної міжнародної організації Transparency International у 2011 р. за масштабами корупції у 2,3 бала (при цьому 10 балів – це мінімальна корупція, а 1 бал – максимальна) Україна посіла 152 місце у світі, що відповідає рівню таких „передових” держав, як Таджикистан і Уганда, випереджаючи навіть Мавританію, Того та Сьєрра-Леоне. Для порівняння зазначимо, що у найкорумпованішій державі ЄС – Болгарії – цей показник складає 3,3 бала, а у Польщі – 5,5 бала [19]. Без суттєвого скорочення корупції ні про яку серйозну протидію злочинності в нашій державі не може бути й мови, а тому слушною є думка А. Закалюка про те, що ключовою криміногенною детермінантою в соціально-політичній сфері сучасної України є загрозлива тенденція „...зростання інтересів та можливостей олігархічного капіталу, їх поєднання між собою та з владою з метою отримання надприбутків” [20, 8]. Після приходу до влади у 2010 р. президента В. Януковича ситуація в ключових сферах суспільного життя суттєво погіршилася, що не може не сприяти зростанню злочинності.

Варто також зупинитися на тенденціях злочинності в Україні. За радянських часів рівень злочинності в УРСР був невисоким, але із 80 рр. XX ст. почав зростати, зокрема, у 1980 р. він склав 393, у 1981 р. – 416, у 1985 р. – 490, а в 1990 р. – вже 713 [21, 87]. За роки незалежності в нашій державі спостерігалися суперечливі тенденції стану злочинності. З 1991 по 1995 рр. її рівень зростав, потім почав знижуватися до 2002 р. включно. Натомість у 2003 р. злочинність несподівано зросла аж на 20,8% (індекс відповідно – з 955 до 1 159), а потім знову почала знижуватися, хоча деякі дослідники (зокрема, О.Кулик) передбачали зниження злочинності й у 2003 р. [22, 8]. За роки незалежності пік злочинності в нашій державі прийшовся на 1995 р., коли її індекс склав 1 245 (дані А.Закалюка – 1 256) [23, 28; 2, 171]. В дослідженні 2007 р. О. Кальман та І.Христич констатували тенденцію до неухильного зростання злочинності в Україні, наголошуючи, що найближчим часом зменшення її рівня не відбудеться. Причини цього, на їх думку, полягають у недостатній ефективності діяльності правоохоронних органів та всього суспільства щодо запобігання злочинності [24, 28]. Ситуація зі зниженням рівня злочинності у період 2004-2009 рр. є штучною і пояснюється поправками до законодавства, які змінили методику обчислення шкоди в майнових злочинах (насамперед – проти власності), значна частина яких завдяки цьому перейшла до категорії адміністративних правопорушень. Така ситуація викликала гостру критику громадськості і науковців. Нарешті в червні 2009 р. законодавство, зокрема КпАП, було знову змінено: мінімальний розмір шкоди, з якої настає кримінальна відповідальність, був зменшений до 0,2 нмд [25], завдяки чому кількість зареєстрованих злочинів проти власності суттєво зросла.

Водночас українські науковці висловлюють серйозні сумніви щодо реального зниження злочинності в Україні за останні десять років навіть без врахування змін до законодавства в цій частині. Про це пише, зокрема, відомий кримінолог О. Кулик [26, 8] та навіть працівники прокуратури. Так, О. Вавренюк підкреслює, що об'єктивно такого зниження злочинності взагалі не може бути, оскільки хоча, згідно з даними МВС України, кількість зареєстрованих у країні злочинів протягом 1995–2008 рр. зменшилася з 641 860 до 384 424 (на 59,8%), але кількість заяв та повідомлень про злочини зросла з 1 806 419 до 2 874 355 (на 63,3%). Кількість заяв та повідомлень про вчинення злочинів, за якими було відмовлено в порушенні кримінальної справи впродовж зазначеного періоду, зросла більше ніж утричі [27, 8]. А. Закалюк підкреслював: „офіційні дані щодо скорочення у цей період злочинності в Україні (у 2007 р. – на 4,7%, у 2008 р. – на 4,2%) ніякою мірою не пов'язані з дією антикриміногенних чинників... Таким чином, кримінологічна ситуація в Україні залишається фактично небезпечною, має тенденцію та прогнозується як все більше криміногенна, що впливає і буде впливати на зростання кількості та небезпечності злочинів [20, 14].

Слід також враховувати дуже погану ситуацію у сфері кримінальної статистики, результати якої суттєво викривлені, оскільки правоохоронні органи нашої держави „виховані” на радянських „традиціях” приховування злочинів від реєстрації, орієнтуються на відсоток їх розкриття, часто не реєструють заяви громадян про злочини або відмовляють в порушенні кримінальних справ (з метою покращення статистики, через корупцію тощо). Зазначимо також, що кількість заяв про вчинені злочини (на 100 тис. жителів) зростає щороку: у 2006 р. – 5 545 (відмова у порушенні – 68%), у 2007 р. – 6 053 (73,6%), у 2008 р. – 6 180 (77,2%), у 2009 р. – 6 250 (75,4%), у 2010 р. – 6 830 (74,4%), у 2011 р. – 7 330 (75,7%) [28; 29].

Загальний індекс злочинності в Україні у 2011 р. склав 1 129. Тенденції останніх років такі: 2003 р. – 1 159, 2004 р. – 1 092, 2005 р. – 1 024, 2006 р. – 894, 2007 р. – 852, 2008 р. – 827, 2009 р. – 935, 2010 р. – 1 063 [29]. У 2010 р. індекс окремих видів злочинів в нашій державі склав: умисні вбивства із замахами – 5.13, тяжкі тілесні ушкодження – 8.23 (з них ті, що спричинили смерть потерпілого – 2.17), зґвалтування із замахами – 1.38, розбої – 8.78, грабежі – 51, угони транспортних засобів – 9.98 (з них автомобілів – 7.35), крадіжки – 555.38 (з них квартирних – 71.46) (розраховано автором на основі даних МВС та Держслужби статистики) Для порівняння, у 2003 р. індекс деяких злочинів в Україні склав: умисні вбивства – 8.51, зґвалтування – 2.21, грабежі – 76.8, крадіжки – 559, угони автомобілів – 14.76 [30]. У 2011 р., за даними МВС, кількість злочинів зросла на 3%, в основному за рахунок крадіжок (9%). Зросла також кількість умисних вбивств (на 6,4%), вимагань (29,1%), порушень правил безпеки руху (на 7,3%; зі смертельними наслідками – аж на 19,1%), угонів автомобілів (на 10%). Натомість кількість інших насильницьких і корисливих злочинів зменшується (зґвалтувань, грабежів, розбоїв) [28]. Питома вага злочинів у сфері господарської діяльності в загальній структурі злочинності в Україні мізерна (у 2011 р. – 2%), а тому їх часткова декриміналізація (відповідно до Закону від 15 листопада 2011 р.) на статистику суттєво не вплине. Тенденція до зниження рівня насильницької злочинності в нашій державі не має кримінологічного пояснення і тому обґрунтовано ставиться науковцями під сумнів. Це ж стосується й того факту, що злочинність в Україні „на папері” є однією з найнижчих в Європі як в цілому, так і за індексом більшості злочинів (окрім умисних вбивств) [31].

У регіональному аспекті (розрізі) найвищий загальний індекс злочинності у 2010 р. був зафіксований в Криму (1 697), в Запорізькій (1 529) і Дніпропетровській областях (1 469). Інші області Півдня і Сходу демонструють дещо нижчий, але також високий рівень злочинності. Злочинність в Центрі нижча, зокрема, Полтавська область – 1 098, Чернігівська – 861, Вінницька – 774, Черкаська – 744. Найнижчий індекс злочинності на Заході країни: Івано-Франківська область – 412, Тернопільська – 489, Закарпатська – 540 [32]. Науковий інтерес являють дані про рівень окремих видів злочинів за областями. Так, найвищий рівень умисних вбивств – в Кіровоградській (12.24) і в Донецькій (8.38) областях, найнижчий – в Тернопільській (1.01) та Рівненській (1.56), найвищий рівень тяжких тілесних ушкоджень – в Харківській області (14.88) та в Криму (13.28), найнижчий – в Тернопільській (3.59) та Івано-Франківській (3.26), найвищий рівень грабежів – в Києві (98) та в Криму (85), найнижчий – в Івано-Франківській області (14.4) і на Закарпатті (14.7), найвищий рівень розбоїв – в Донецькій (17) і в Запорізькій (14) областях, найнижчий – у Тернопільській (1.84), найвищий рівень крадіжок – у Дніпропетровській області (1 075) та в Криму (1 034), найнижчий – в Івано-Франківській (147) і Тернопільській областях (195), найвищий рівень зґвалтувань – у Київській (2.26) та в Кіровоградській областях (2.07), найнижчий – у Тернопільській (0.27) та в Івано-Франківській (0.72) областях, найвищий рівень хуліганства – в Донецькій (37) і Харківській (32) областях, найнижчий – у Чернігівській області (9.32) [29; 14].

Пояснення причин таких відмінностей у географії злочинності потребує спеціальних ґрунтовних досліджень, але стислий коментар все ж потрібен. Так, В. Сташис пояснює це посиленням на більш урбанізований характер східних регіонів і аграрний характер західних областей [23, 30]. І дійсно, найвищий рівень злочинності переважно в найбільш урбанізованих областях, а це як раз Схід і Південь України (різниця за цим показником між Кримом та Івано-Франківською областю складає 4,1 рази). Так, частка міського населення в окремих областях складає: Донецька – 91%, Луганська – 87%, Дніпропетровська – 83%, Крим – 68%; найменш урбанізованими є західні області: Закарпатська – 37%, Чернівецька – 42%, Івано-Франківська – 43%, Тернопільська – 44% [33]. В. Шакур констатував тенденцію до стрімкого зростання злочинності в урбанізованих регіонах Сходу України ще за радянських часів [34, 54-56]. При

цьому суто економічний детермінізм (як гіпотеза) при поясненні географічних відмінностей злочинності в Україні видається обмеженим, про що свідчить, окрім іншого, і той факт, що вищий рівень злочинності (в тому числі й насильницької та наркотичних злочинів) фіксується у більш заможних регіонах Сходу порівняно з біднішим Заходом.

На нашу думку, набагато більше значення при поясненні таких відмінностей мають соціокультурні особливості регіонів України, які охоплюють дві цивілізації – західну (історично – латинську або католицьку) та російську. Відомий американський вчений С. Хантінгтон називає останню „православною” або „слов'янсько-православною” [35, 56]. Індустріальні райони Південного Сходу України мають спільні з Росією особливості, чимало з яких мають негативний характер, створюючи підґрунтя для соціокультурної деградації в самій РФ (депопуляція, надвисока смертність, високий рівень суїцидів, поширення алкоголізму та наркоманії тощо) [36; 37, 231]. Злочинність у РФ також загалом вища, ніж в Україні [38]. Результати дослідження С. Кандричина свідчать, що всі показники соціальної патології значно більшою мірою виражені саме у Східному регіоні України [39, 72]. На території України, як правило, виділяють три історико-культурні регіони: Захід, Центр та Схід. Захід включає 7 областей, які найдовше були у складі Речі Посполитої (17-18 ст.ст.), Австро-Угорщини (до 1918 р.), а до сер. XX ст. – у складі Польщі (Галичина), Чехословаччини (Закарпаття) або Румунії (Буковина): Львівська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Закарпатська, Волинська і Чернівецька. Центр включає 9 областей (з поміж яких є як області географічного центру України, так і північні), перші п'ять з яких до 1793 р. входили до складу Речі Посполитої: Хмельницька, Житомирська, Черкаська, Київська, Вінницька, Сумська, Полтавська, Чернігівська та Кіровоградська. Східна Україна в широкому сенсі включає як власне Схід (Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська і Запорізька області), так і Південь (Крим, Одеська, Миколаївська та Херсонська області). Ці території найбільшою мірою зазнали впливу російської культури, саме тут проживає абсолютна більшість етнічних росіян, а серед українців переважають російськомовні. На Схід України значно більший вплив мав радянський період історії, переважно в його найбільш згубних проявах (культурна деградація, політичні репресії, Голодомор, поширення маргіналізму в індустріальних регіонах, міграція некваліфікованої робочої сили, алкоголізація населення тощо). Центр України в цих соціокультурних координатах займає проміжну позицію.

Серед набору причин, які відповідають за довгострокову поляризацію соціального простору за віссю „Захід-Схід” С.Кандричин вважає чинники духовного та релігійного життя [39, 77; 40, 81-85]. Як відомо, на Сході України домінують віруючі УПЦ МП, в Центрі – УПЦ КП, на Заході – УПЦ КП, греко-католики і римо-католики [41]. Заходу України властива більша релігійність населення, менша соціальна атомізація, більший вплив громади і традиційних цінностей на суспільне життя. Найвищий рівень релігійності демонструють саме жителі Заходу країни (89%), далі йдуть Південь (70%), Центр (67%) та Схід (66%). Проте експерти зазначають, що попри високий рівень маніфестованої релігійності, релігія не посідає перших позицій у системі життєвих цінностей українських громадян. Православ'я в Україні є своєрідною „цивілізаційною соціокультурною ідентичністю”, а релігійність населення є переважно ритуалізованою [42, 110-115]. Найбільш послідовними у своїх переконаннях і дотриманні вимог релігійної практики є як раз віруючі УГКЦ, що мешкають на Заході країни [41].

Підсумовуючи проведений аналіз, можна зробити деякі висновки. Злочинність в Україні породжується цілою низкою криміногенних детермінант у ключових сферах суспільного життя. У соціально-економічній сфері ними є: відносна бідність населення, безробіття, включаючи приховане, соціальна нерівність, несформованість інститутів ринкової економіки, негативний вплив урбанізації; у політико-правовій сфері: величезна корупція, відверте нехтування законами з боку чиновників різного рівня (включаючи вище політичне керівництво), відчуження населення від влади, недоліки в законодавстві, низька ефективність діяльності суду та правоохоронних органів; у соціокультурній сфері: аномія, низький рівень політичної та правової культури населення і правлячої верхівки, правовий нігілізм, негативний вплив масової культури, поширення різних форм соціальної патології.

Злочинність в Україні почала зростати із сер. 80 рр. XX ст. за часів УРСР, ця ж тенденція продовжувалася і після здобуття незалежності. Пік злочинності прийшовся на 1995 р., потім її рівень почав скорочуватися до 2009 р. Відсутність об'єктивних передумов для значного

зниження злочинності в сукупності із „традицією” приховування кількості зареєстрованих злочинів органами МВС свідчить про штучність цієї тенденції. Із 2009 р. у зв'язку зі змінами до законодавства кількість злочинів знову зростає. Формально загальний індекс злочинності в Україні (1 129 у 2011 р.) значно нижчий, ніж у розвинутих державах світу, зокрема країнах ЄС, однак до таких цифр слід ставитись обережно, враховуючи відмінності в законодавстві (різний перелік злочинів) та масову nereєстрацію заяв про вчинені злочини. Найвища злочинність на Сході України, а найнижча – на Заході, що пояснюється в першу чергу соціокультурною специфікою відповідних регіонів (тенденція до деградації Півдня і Сходу та відносно благополуччя традиційно-релігійного Заходу), а також вищим рівнем урбанізації індустріалізованих регіонів Сходу порівняно з аграрним Заходом. Результати багатьох кримінологічних досліджень свідчать, що інші показники соціальної патології (наркоманія, алкоголізм, суїциди) також значно більшою мірою виражені саме у Східних областях України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даньшин И.Н. Курс лекций по криминологии / Под ред. проф. Даньшина И.Н., Голины В.В. – Х.: Одиссей, 2006. – 280 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. Книга 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки / А.П. Закалюк. – К.: Ін юре, 2007. – 424 с.
3. Бачинин В.А. Методологические проблемы каузально-детерминационного анализа правовых реалий / В.А. Бачинин // Правоведение. – 2007. – № 3(4). – С. 149-158.
4. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон. – М.: АСТ: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873 с.
5. Гилинский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль / Я.И. Гилинский. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2009. – 501 с.
6. Дрьомін В.М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 „Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / В. Дрьомін; ОНЮА. – Одеса, 2010. – 40 с.
7. Головаха Е. Постсоветская аномия в России и Украине: современное состояние и пути преодоления / Е. Головаха, Н. Панина // Общественные науки и современность. – 2008. – № 6. – С. 5-10.
8. List of countries by suicide rate [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_suicide_rate
9. Медицький І.Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 „Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / І.Б. Медицький; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 20 с.
10. Global status report on alcohol and health [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsruprofiles.pdf
11. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех / Пер. с англ.; ПРООН. – М.: «Весь Мир», 2011. – 188 с.
12. The World Factbook: Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
13. List of countries by percentage of population living in poverty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_percentage_of_population_living_in_poverty
14. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html

15. Заробітна плата в Україні: на шляху до економічного зростання і добробуту // Національна безпека і оборона. – 2010. – № 7. – С. 4-65.
16. List of countries by income equality [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_income_equality
17. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
18. Тимчук О.Л. Злочинність в сучасному світі: кримінологічний аналіз /О.Тимчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 84-91; Тимчук О.Л. Злочинність у Латинській Америці: кримінологічний аналіз / О.Л. Тимчук // Вісник Запорізького національного університету. Юрид. науки. – 2010. – № 3. – С. 164-170.
19. Corruption Perceptions Index 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>
20. Закалюк А.П. Концептуальне бачення сучасної кримінологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації кримінології в українському суспільстві / А.П. Закалюк // Право України. – 2009. – № 7. – С. 6-16.
21. Лунеев В.В. Эпоха глобализации и преступность / В.В. Лунеев. – М.: Норма, 2007. – 272 с.
22. Кулик О.Г. Аналіз стану злочинності в Україні за 2002 р. та прогноз на 2003 р.: аналітичний огляд / О.Г. Кулик. – К.: НАВСУ, 2003. – 24 с.
23. Сташис В.В. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти т./ Академія правових наук України / за заг. ред. В.В. Сташиса. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – Х.: Право, 2008. – С. 5-54.
24. Кальман О.Г. Основні тенденції розвитку злочинності в Україні в сучасних умовах / О.Г. Кальман, І. Христич // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. Випуск 14 / Ред. кол. Ю.В. Баулін та ін. – Х.: Кроссрод, 2007. – С. 3-28.
25. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна: Закон України від 4.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1449-17>
26. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики / О. Кулик // Право України. – 2009. – № 7. – С. 52-57.
27. Вавренюк О.С. Деякі питання виміру показників злочинності в Україні / О.С. Вавренюк // Держава та регіони. Серія право. – 2009. – № 2. – С. 52-56.
28. Стан та структура злочинності в Україні (2010-2011 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134;jsessionid=997E52348677EE83FC3A36B09EDEB256>
29. Статистика МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk;jsessionid=405F6A824D4283557E892B44A162FB8E>
30. Ninth United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems Values and rates per 100,000 total population for all CTS variables, reproduced as received, by country [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/CTS9_by_country.pdf
31. Crime and criminal justice statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/crime.html>
32. Кількість зареєстрованих злочинів у 2010 р. на 100 тис. населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.glavred.info/viewtopic.php?f=1&t=15861>
33. Населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України

34. Шакун В.І. Урбанізація і злочинність: монографія / В.І. Шакун. – Київ: Вид-во УАВС, 1996. – 256 с.
35. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; пер с англ. Т. Велимеева, Ю.Новикова. – М.: АСТ, 2005. – 603 с.
36. Населення Росії. Статистика, факти, коментарі, прогнози [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rf-agency.ru/acn/docs/rf_agency_ru_stat_ua.pdf
37. Мельвиль А.Ю. Политический атлас современности: опыт многомерного статистического анализа политических систем современных государств / А.Ю. Мельвиль и др. – М.: МГИМО, 2007. – 272 с.
38. Синьков Д.В. Основные показатели преступности в Российской Федерации в 1998-2010 гг. / Д.В. Синьков // Криминологический журнал БГУЭП. – 2011. – № 1 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://cj.isea.ru/pdf.asp?id=7611>
39. Кандричин С. Злочинність в ареалі „зіткнення цивілізацій”: приклад України та Білорусі /С.Кандричин // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 3. – С. 71-83.
40. Кандрычин С. Дифференциация социального пространства Украины и Беларуси как эффект „столкновения цивилизаций” / С. Кандрычин // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 4. – С. 74-96.
41. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин / Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему: “Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку” (8 лютого 2011 р., Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucseps.org/upload/prz_2011_Rlg_sml.pdf
42. Субкультурна варіативність українського соціуму / За ред. Н. Костенко, А. Ручки. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2010. – 288 с.